

Interpretar el patrimoni: conèixer la nostra terra a través d'un aprenentatge directe. Entrevista a Gaspar Valero i Martí

M. BRÍGIDA GOMILA JUANEDA

*Màster en Gestió del Patrimoni Cultural
Universitat de Barcelona*

Resum

Gaspar Valero és un dels historiadors i difusors culturals més destacats en el panorama actual mallorquí. L'entrevista, realitzada al mes de juny de 2016, recull la trajectòria d'un expert en itineraris culturals, fent un breu repàs a la seva biografia i al seu pensament i idees en relació a la seva professió i al turisme cultural.

Paraules clau: Gaspar Valero, entrevista, itineraris culturals, patrimoni cultural, Mallorca

Abstract

Gaspar Valero is one of the most important historians and cultural promoters in the current scene of Majorca. The interview, conducted in June 2016, reflects the experience of an expert in cultural itineraries, making a brief review of his biography and his thoughts and ideas in relation to his profession and cultural tourism.

Keywords: Gaspar Valero, interview, cultural itineraries, cultural heritage, Majorca,

Gaspar Valero es defineix com a historiador, trescador, expert en itineraris culturals i interpretador de patrimoni. Llicenciat en Història per la Universitat de les Illes Balears, és tècnic superior —actualment en excedència— a la mateixa universitat i coordinador de l'àrea de Cultura dels Cursos de Reciclatge i Formació Lingüística i Cultural (UIB-Conselleria d'Educació i Cultura). Des del 1988 destina bona part del seu temps a l'excursionisme i viatges de caire cultural i el 1996 funda l'empresa Segall Promoció Cultural que gestiona itineraris culturals. En col·laboració a Viatges Tramuntana, des de 2004 realitza viatges amb continguts culturals baix la marca "Caires Culturals".

La seva vessant com a investigador el portà a formar part de l'equip d'ordenació i catalogació d'arxius municipals, coordinat pel Consell Insular de Mallorca i a una incessant tasca divulgativa. Té nombrosos articles sobre etnologia, literatura, excursionisme i patrimoni en diverses revistes: *Lluc*, *El Mirall*, *Muntanya*, *Ciència i futur*, *L'Arc*, *Palma 365*, a més de col·laboracions

amb el *Diari de Balears*, *Última Hora* —actualment a la secció “Curiositats i tradicions mallorquines”— o la *Gran Enciclopèdia de Mallorca*. A més, ha publicat, entre d'altres diversos llibres sobre la història, itineraris i guies, on destaquen especialment diverses obres dedicades a possessions mallorquines.

En el camp audiovisual també és autor de diversos continguts en CD's interactius relacionats amb el patrimoni cultural i natural i també ha treballat en televisió com a guionista, assessor i presentador en els programes “Itineraris” (TVE-Illes Balears, 2005) i “Temps era Temps (Televisió de Mallorca, 2006-07). En reconeixement a la seva feina ha estat guardonat amb el Premi Emili Darder de l'Obra Cultural Balear (2001), Premio Popular de Radio Popular de Mallorca (2005) i el Premi Siurell, concedit per l'Associació d'Agroturismes de Mallorca (2015).

- Mitja vida dedicada a la difusió del patrimoni...

Vaig demanar l'excedència —de la UIB— per poder fer un pla d'interpretació del patrimoni i oferir uns cursos per a formació de professorat, tant a l'Institut de Ciències de l'Educació com a sindicats, el Col·legi Oficial de Llicenciats en Filosofia i Lletres i a Dinàmica Educativa de l'Ajuntament de Palma entre d'altres. Dels deu cursos dels inicis, a hores d'ara, només en queda un doncs amb els retalls s'han anat eliminant diverses activitats.

- En relació a la taula rodona “Les empreses i els itineraris dedicats al turisme cultural” on participares el passat any en el Congrés Internacional de Turisme Cultural celebrat a la UIB. Explicares el teu punt de vista sobre el turisme cultural i el sector en el qual desenvolupes la teva activitat...

Sí, crec que era necessari fer-ne una crítica constructiva, en relació al turisme cultural i l'activitat que desenvolupo dintre de la meva empresa. En aquest sentit, vull dir que no vaig compartir l'enfocament cap al turisme cultural, doncs cap dels allà presents exerceixen la seva activitat de cara als turistes sinó al públic local. Nosaltres som interpretadors de patrimoni: ho fem per a la gent autòctona, a mena de classe per a que aprengui a valorar allò que té i que l'envolta i que estimi allò que li és propi. La interpretació del patrimoni està relacionada amb el turisme cultural, però és diferent. El turisme cultural està dirigit cap al turista, l'estranger, i dins un sector econòmic concret. L'activitat turística, i turístico-cultural, té uns altres mecanismes.

- Et dirigeixes també a gent de fora?

Si ve gent de la península, normalment ho derivo als guies turístics, però hi ha alguns perfils relacionats als congressos professionals i de més alt nivell cultural que aprofiten l'estada per fer, ara sí, turisme cultural. També hi ha sobretot catalans que em contacten perquè cerquen alguna cosa diferent a les rutes turístiques tradicionals. No obstant, per regla general, si em demanen, els derivo directament als guies turístics. Pel que fa a la resta, provinent d'altres països, i també per motius lingüístics, els derivo directament als guies oficials.

- Hi ha diferències a nivell de continguts, és a dir, entre els tractats per la teva empresa i els que expliquen els guies turístics?

I tant! És més, cal reforçar els continguts als autòctons, però molt més als turistes —a través dels guies i, per tant, de la seva formació en aquesta direcció. És molt important poder preparar als guies turístics. D'altra banda, els turistes sovint arriben amb una idea preconcebuda del que són les Illes; per exemple, anar a veure flamenc a Son Amar pot estar molt bé i ser una proposta molt interessant per a gent que no ha visitat mai cap regió de l'Estat —també visiten Espanya amb una idea preconcebuda i esperen veure una cultura concreta—, però cal explicar que aquest fet cultural realment no pertany a la nostra terra sinó que s'ha anat introduint. Si hi ha demanda, està bé poder explicar el tema, però també recordant que no és una cosa pròpia d'aquí.

I a nivell professional?

El tema està que encara hi ha molts de guies que no han entès que ser interpretador de patrimoni implica una feina més d'arxiu, «de posar colzes», i després oferir-los a ells una síntesis del que hem preparat els historiadors. Cada vegada més hi treballem per aconseguir això i sembla que cada vegada en són més conscients. No obstant, encara queda feina per fer ja que, lamentablement, molts segueixen sense entendre que la tasca dels historiadors i historiadors de l'art, dels investigadors, és molt necessària per poder preparar-los a nivell de continguts, també per reciclatge i actualització d'aquests continguts, com també ho és pels autòctons. Qualque vegada hi ha hagut encontres molt desagradables entre experts com nosaltres i guies, tot i que cada vegada hi ha més fent gent que ens reconeix la feina, segueix essent complicat per part de la Junta dels Guies Turístics o des de la pròpia Conselleria de Turisme assumir una interpretació del patrimoni per a l'autòcton. Cal entendre la figura de l'interpretador de patrimoni i establir diàlegs amb els guies, a més de reconèixer la tasca, essencial, que desenvolupen els investigadors. És necessària una vertadera estratègia per a preparar a guies turístics que puguin rebre aquell turista encantat amb la cultura de Mallorca. El guia turístic necessita un reciclatge per poder fer front a aquesta demanda de turisme cultural. El turisme cultural necessita d'interlocutors ben preparats.

- Xerrem una mica de les activitats que desenvolupes...

Amb Segall realitzem diverses activitats. Per una banda, els itineraris a peu (dues a tres hores), d'interès cultural i paisatgístic, i de baix grau de dificultat. A Palma també fem itineraris on hi destaquem sobretot els elements del patrimoni històric-artístic, incidint en la seva conservació. Per altra banda, ja d'horabaixa, hi ha l'opció d'anar a gaudir de les postes de sols a distints miradors de l'illa o les Nit de llegendes de Palma. Amb "Caires Culturals", a través de Viatges Tramuntana, també es realitzen diverses rutes culturals, tant a Mallorca com a la resta de les Balears. També ens contracten institucions i associacions per a fer excursions, conferències, etc.

Les activitats relacionades amb senderisme cultural, com a dinàmica social d'activitat cultural, a la vegada que esportiva, són de les propostes que més agraden. També a la Part Forana, com tenir obertes qualcunes possessions —prèvia reserva— és un luxe, com poder visitar distints edificis històrics del centre de Palma que han estat convertits en hotels.

Es poden treballar continguts que poden ser idèntics al del turisme cultural, però hem d'entendre que la gent local, en general, ja té una base que els turistes no tenen i, per tant, cerquen aprofundir molt més que l'estranger. Treballar amb continguts de Mallorca per a la gent de Mallorca és molt satisfactori, tant per a nosaltres com per als que ens segueixen. És clau agafar actituds, és essencial treballar amb els d'aquí.

- Mallorca de “sol i platja” i turisme cultural: és possible?

El turista de sol i platja no és que sigui, al 100% consumidor d'aquest binomi, hi ha un cert percentatge d'aquest perfil de turista que també pot consumir cultura. El turista cultural també neda a les aigües mediterrànies i se'n va de gresca però també pot consumir producte local. El límit entre el consum d'un tipus de turisme i altre és difús. Cal intentar que aquells que només venen atrets per la sorra puguin conèixer la vertadera Mallorca i la seva cultura. Es necessiten recursos i bones estratègies per aconseguir convertir-los en turistes culturals. I, aquells que no consumeixen cultura a ca seva, potser la consumeixin aquí i potser no!

Cal repensar la ciutat cap al turista, però no com a museu i oblidar-se del ciutadà. És necessari un equilibri amb els locals i turistes de manera que la ciutat pugui seguir bategar al seu ritme. A mitjan termini crec que s'ha de potenciar el turisme cultural. Hem vist que el turisme massificat té un límit però no s'han de fer una nova oferta perquè vingui més gent, sinó ampliar i millorar, qualitativament xerrant, l'oferta cultural. S'ha de treballar de cara a la diversificació del turisme de sol i platja cap a un percentatge de turisme cultural. Els hotelers estàndard i tour-operadors han d'entendre que no són els únics que poden “repartir-se el pastís”. El producte autòcton, l'artesanía, l'agricultura, etc., tot i té cabuda. Si la política institucional avança cap a un turisme sostenible, treballarà conceptes com l'obertura de camins públics, de patis, barris, pobles, etc. Les institucions han de treballar les arrels, han de recuperar molts d'espais econòmics que poden viure del turisme cultural, deixar les franquícies i apostar pel producte autòcton. Però també els grans controladors del turisme han d'apostar i creure amb això. S'han de diversificar els guanys també. La protecció del territori és una garantia per poder mantenir-se, tant noltros com la gent que ve. La desestacionalització també serà possible si es treballen aquests temes. També hem de ser solidaris amb el món, no oblidem que ara, amb el terrorisme, vivim de la desgràcia dels altres! I tampoc es tracta de ser igual a un altre lloc: la cultura ens diferencia, podem conèixer la de cada lloc.

- En línies generals, què necessita el Turisme Cultural?

Essent una destinació turística de primer ordre cal repensar el turisme i preparar-se per a un futur sostenible, que tingui cura dels espais naturals i patrimonials, que els conservi i que els potenciï, però també que sigui capaç de conviure amb els autòctons. És molt necessari protegir el territori. Cal posar límits al turisme, no s'ha de morir d'èxit. El Turisme Cultural necessita d'interlocutors preparats, d'institucions capaces de pactar amb els propietaris de patrimoni, cal fer una política global i potenciar elements i iniciatives –i recuperar les que s'han deixat perdre– que valorin la cultura autòctona, els productes locals, la gastronomia pròpia, ressuscitar l'artesanía local, treballar les arrels, etc. S'ha de diversificar l'oferta, la demanda existeix i també cal potenciar-la.

- On et veus d'aquí uns anys?

El que desitjaria és poder seguir amb el que faig fins ara. Em veig com el Fèlix de Ramon Lluïl, a ell li encantava conèixer les meravelles del món, aprendre allò que no coneixia i contar allò que havia conegut. Em considero un deixeble d'en Fèlix de les Meravelles. Jo he tingut, i tinc, la sort de poder convertir allò que m'apassiona, el meu *hobby*, en la meva feina: conèixer i divulgar Mallorca. Tot i que també és cert que a nivell econòmic m'ha ajudat l'èxit de participació, doncs són activitats que no sempre pots tenir certa seguretat econòmica, per no dir que també hi ha moltes traves, sobretot a nivell tributari... Però pesa més lo bo, és molt gratificant. Voldria poder seguir fent reciclatge, tant per a locals com pels guies, i també crec que és molt necessari recu-

perar la història “robada”; això comença per un amor a la pròpia terra. És necessari treballar a curta distància per a estimar la globalitat del món, connectar amb la terra.

Selecció de bibliografia de Gaspar Valero

Elements de la societat pre-turística mallorquina. (1989, en col·laboració. Conselleria de Cultura del Govern Balear), on és autor dels articles “Nevaters i cases de neu”, “Sitges i carboners”, “Rotes i roters” i “Forns de calç i calciners”.

Camins i paisatges. Itineraris culturals per l'illa de Mallorca (1992-93. Ed. Olañeta) (6 volums)

Palma, Ciutat de Llegenda (1995. Ed. Olañeta).

Valldemossa. Guia de passeig (1998-99, en col·laboració. Institut d'Estudis Baleàrics) (2 volums)

Palma, Ciutat de Poesia (1999, en col·laboració. Ajuntament de Palma)

La vila de Sineu. Itinerari cultural i patrimonial (1999, en col·laboració. Ajuntament de Sineu-Documenta Balear)

La llarga ruta de l'excursionisme mallorquí. Aproximació a la història de l'excursionisme a Mallorca (2001. El Gall Editor)

Palma, Ciutat de Narrativa (2002. Ajuntament de Palma)

Raixà. Història i patrimoni (2003. Ed Olañeta-Consell de Mallorca)

Guia de la Serra de Tramuntana (2004, en col·laboració. Triangle Editorial)

Passejada per les llegendes de Palma (2005. Editorial Moll)

El mercat de Sineu (2007, en col·laboració. Ajuntament de Sineu)

Patrimoni i Obres Públiques a Mallorca (2007, en col·laboració. Ed EPM- Consell de Mallorca)

Possessions de Palma. Història i patrimoni (2007, en col·laboració. Ed Olañeta- Consell de Mallorca)

Itinerarios históricos de las Islas Baleares (2009, en col·laboració. Diario de Mallorca)

Possessions de Palma. Història i patrimoni. Volum II (2009, en col·laboració. Ed Olañeta- Consell de Mallorca)

Les Festes de Palma. Història, tradició i vigència (2010, en col·laboració. Ed Lleonard Muntaner-Ajuntament de Palma)

Guia del paisatge cultural de la Serra de Tramuntana (2011. Ed Lleonard Muntaner- Consell de Mallorca)

La Ruta dels Patis de Palma. Història i patrimoni (2013. Ed Olañeta).

Les possessions de la serra de Tramuntana. Història i patrimoni (2013. Ed Olañeta).

Palma ciutat de llegenda. Volum I: Cananunt (2014. Ed Olañeta).

Palma ciutat de llegenda. Volum II: Canavall i Sant Miquel (2014. Ed Olañeta).

Son Sardina. Història i patrimoni (2014. Ed Lleonard Muntaner- Consell de Mallorca)

Possessions, camins i paisatges de l'Arxiduc (2015, en col·laboració. Ed Olañeta)

Els paisatges de Ramon Llull (2015, en col·laboració. Ed Olañeta)

Les llegendes de la ciutat de Palma (2015, amb dibuixos de Llorenç Garrit. Lleonard Muntaner Ed.)

Selecció de material audiovisual

“Clastres i possessions de Mallorca”, (Conselleria d'Educació i Cultura del Govern de les Illes Balears -STEI), 2004.

“Els paisatges de Miquel Costa i Llobera”, (Conselleria d'Educació i Cultura del Govern de les Illes Balears), 2005.

“Claustres, convents i monestirs de les Illes Balears”, (Conselleria d'Educació i Cultura del Govern de les Illes Balears -STEI), 2005.

“Patis urbans de les Illes Balears”, (Conselleria d'Educació i Cultura del Govern de les Illes Balears -STEI), 2006.

“Menorca, illa de Literatura”, (Conselleria d'Educació i Cultura del Govern de les Illes Balears), 2008 (en coautoria amb Fina Salord).

“Places de les Illes Balears”, (Conselleria d'Educació i Cultura del Govern de les Illes Balears-STEI), 2008.

“Els paisatges de Maria Antònia Salvà”, (Consell de Mallorca), 2008.

“Els paisatges de Llorenç Riber”, (Consell de Mallorca), 2008.

“Geografia literària de Salvador Galmés”, (Conselleria d'Educació i Cultura del Govern Balear), 2009.

“Marratxí per veure”, (produït per Portal Forà Dinamització Cultural, SL per a l'Ajuntament de Marratxí), abril de 2009.